

„fellármázni az Istent”

NYIRÁN FERENC: *APOKRIF TÖRTÉNETEK*

„Majd eljön az idő, mikor hallgatok. / S csak nézlek némán, mint dóm falán / a szárnyas angyalok” – hangzik Nyirán Ferenc második, *Kentaur* című kötetének utolsó két sora [*Posztumusz elégia*]. A szerző 2022-ben, a Napkút Kiadónál megjelent harmadik kötete, az *Apokrif történetek* a *Kentaur*ban elejtett fonalat veszi föl. A második kötet utolsó versének Pilinszky *Apokrif*éből választott mottója előreutal az *Apokrif történetek* címére, idézett két sora pedig tematikájának egyik fontos elemére. Az *Apokrif történetek*ben a korábbiaknál hangsúlyosabban jelenik meg a csönd és hallgatás, és mindaz, ami közvetlenül előtte van. Az *Apokrif történetek* versei változatos hangú, kísérletező sokszínűséggel jelenítenek meg öregséget, mellőzöttséget, nosztalgiát, elmúlt érzések és szerelmek lenyomatait, kérdeznak rá a szent helyére a világban, vagy kutatják a megmaradás titkait. Ráismerhetünk a szerző megelőző kötetekének poétikájára [*Apróságok kicsiny tárháza*, 2016.; *Kentaur*, 2018.], hangsúlyos motívumaira [remete, kentaur]. Találkozhatunk részleteiben vagy egészében visszatérő verscímeikkel [*Végül és Végül; A remete visszatér és A remete; Egy év után és Tíz év után; Rapid Eye Movement és REM*: verscímek az *Apróságok kicsiny tárházából* – továbbiakban: *Apróságok... – és az Apokrif történetekből. Kentaur, a megalkuvó és Apokrif történetek / A megalkuvó: a Kentaurból és az Apokrif történetekből*], a korábbiakhoz hasonló kötetkompozíciós elvekkel [mindegyik négy-öt, változatos összetételű ciklusból épül fel, amelyek önmagukra, majd a második kötettől kezdve a megelőző kötetekre is visszautalnak] és ismerős formai megoldásokkal [jellegzetes sorvégi áthajlások, motók, tipográfiai kiemelések]. A korábbi kötetekre jellemző terápiás jellegű, hullámozó, vívódó, lendületes tempójú líra absztraktabb, az emberség, a szentség, az identitás, az elmúlás és megmaradás mibenlétét boncolgató gondolati költészet felé mozdul el.

Az *apokrif* szó jelentéstartományát a *majdnem szent és a megkérdőjelezetten szent*, valamint a *hamisított, a szentet nélkülöző* és így a *szentből kizárt* szövegekre is kiterjed. Az *apokrif* szöveg nem létezhet önmagában, azt a Szentírással és tágabb értelemben a kánonnal való viszonya határozza meg. Címbe emelése játékba hívja a kánon fogalmát, bekapcsolva a kötetet az ezzel kapcsolatos diskurzusba. Az *Apokrif történetek*ben a kánon magas presztízsű fenoménként jelenik meg, de a kanonizációs folyamatok ellentmondásosságait is érzékelteti. Az első ciklus mottója – „Én nem temetlek, de már / nem tartlak forró felszínen. / Most elengedlek, mint Saul / a vélt fiát. Víz vigyen” – az Oscar-díjas Nemes Jeles-film főszereplőjének, Saulnak alakja mellett – a kötet cím bibliai konnotációi miatt – egyaránt felidézi a Szentírás két Sauljának alakját is. Az Oscar-díj mint vitatható kanonizációs gyakorlat mégoly burkolt megjelenése a kötet kiemelt helyén, az első oldalon, a teljes kötetre vonatkozóan tematizálja a kanonizáció kérdését.

A cím második tagját, a *történet* szót némiképp félrevezetőnek érzem. Annak ellenére is, hogy a recenziók az *Apokrif történetek*kel sok szempontból hasonló *Apróságok... és Kentaur* esetében is kiemelnek narratív vonásokat. „A verseket olvasva körvonalazódik – még ha bizonytalanul is – a kötetten végigvonuló narratíva:

a központban a magányos én áll, aki sok mindent és sok mindenkit elveszített, akinek nincs szerencséje a szerelemben, akinek mintha véget ért volna az élete” [Branczeiz Anna: *Súlyos apróságok*, Irodalmi Jelen 2016. 06. 05.]; „a tér- és időbeli oda-vissza-utalásokkal, hivatkozásokkal történetekként is olvashatók a versek” [Szabó Csanád: *Az otthon illúziója* [Nyirán Ferenc: *Apróságok kicsiny tárháza*], Apokrif 2016. tél, 74–78.]; „Bár narratívának is titulálhatjuk a kötetet, hiszen megannyi autotextust fedezhetünk fel benne [...], ám mégsem történik időbeli, térbeli vagy tematikai elmozdulás.” [Juhász Tibor: *A remete visszatért* [Nyirán Ferenc: *Apróságok kicsiny tárháza*], Art7 Művészeti Portál 2016. 09. 07.]; „A leginkább narratívának tekinthető harmadik, címadó ciklusban – melyben mintegy alakmásként egy kentaur, Kheirón mitologikus alakja körül íródik újra a szerelmi csalódás története – érhető leginkább tetten ez a fátumszerűként színre vitt, csak a halállal véget érő szenvedés”. [Pótor Barnabás: *A visszatérés örök veszélyei* [Nyirán Ferenc: *Kentaur*], Alföld 2019/7, 136–139.] Láthatjuk, hogy a recenziók kiemelnek valamiféle narrativitást vagy történetyszerűséget a kötetekben, de ezt vagy bizonytalannak írják le, vagy pedig feltételes módba teszik, mint ami a befogadás és a szerzői szándék függvénye. Úgy látom, hogy az *Apokrif történetek*ben sem jelenik meg ennél egyértelműbben sem a narrativitás, sem pedig a történetyszerűség. A *történetek* szó leginkább a szerkezeti feszesség hiányát magyarázza. A programadó kötet cím fogalmai, az *apokrif* és a *történetek* egy olyan koncepciót hoznak létre, amely inkább ernyőként, mintsem abroncsként működik, összefogja a verseket, de nem szorítja őket túl szűk keretek közé.

Bár a versek a szerző korábbi két kötetéhez képest elmozdulnak a traumafeldolgozástól és a terápiás jellegű írástól az elvontabb, a hétköznapitól elemeltebb témák és regiszterek felé, a kötetnek mégis van egy erőteljes válságvonulata is, amely esetenként önmegszólításban, esetenként énekszerű, dadogó formákban fejeződik ki: „Jer kedves aludni vélem / Adj nekem édes csókja te / Nem merni venni ma én el / Banánkunyhóban dőlni le” [*Kreol búcsú*]. A versek identitást konstituáló emlékek leíratai, nem hagyhatók ki a végső összegzésből – „meglátni és kiszerezni egy / pillanat műve volt, ekkora / méretben tramplit még nem / láttál, [...] ne sajnáld az elvesztegetett évtizedet, / és magadat ezért ne vesd meg, de / jóízűen nevesd ki, most, hogy / a múlt már nem kínoz és nem emészt / el, csak ami hátravan még, / az a kis jövő, az merészel” [*Tíz év után*], mert a múlt lezárásához tartoznak.

Az utolsó példában megjelenő önmegszólítás a kötetben a távolsághoz vezető egyik eszköze, ahonnan a versek beszélője önmagára fókuszálhat. „Messze mentél, hogy / így közeledhess egyre” [*Full Moon*]. Ez a fókuszkeresés visszatérő motívum. „Rálátás híján nem / egyszerű, ha nincs meg a távlat, ahonnan / önmagamra fókuszálhatnék” [*Noli me tangere*]. A beszélő külső nézőpontból tekint magára: „Már nem tudom, ki vagy mi / elől menekültem, de éreztem, / el kell jutnom a folyópartra, / csak hátranézni nem szabad.” [*Álomcsapda 3*]. Az önmagát kívülről néző tekintet a kötet egy másik versében is megjelenik, ahol a lírai én a halálon túlról beszél: „Készenlétlenül ért a halál. [...] De becsülettel végigálltam / a szertartást” [*A félkegyelmű*].

Az énkonstrukciók kísérletek nem hoznak létre egységes lírai hangot. A többhangúság jelezhetné ugyan a szubjektum válságát, mégsem teszi. Egy-egy versen belül egységes marad a szubjektum nyelve. Ahogy a fenti példák is illusztrálják, a beszélő önmagától való eltávolodása inkább tematikus, mintsem a nyelvi struktú-

rát érintő kérdés. Ezekből következően versről versre változhat a megszólaló vagy a megszólított száma és személye, a versbeszéd szituációja vagy a versek formája.

A kötet legtöbb verse rövid szabadvers, amelyeknek formai sokszínűségét a művenként váltakozó sorhossz, hol egybefüggő szövegtömbként megjelenő, hol pedig tetszőleges számú sorból álló versszakokra bontott szöveg, a némely vers elé illesztett mottó, mögé illesztett lábjegyzet vagy a szövegek közti tipográfiai kiemelések adják. Ilyen tipográfiai kiemelés például a kurzív vagy nagybetűs szedés. A szabadversek mellett néhány kötöttebb, rímes, szabályosabb ritmusú, hangzásra építő darab is feltűnik.

Az eddigi életmű egészére, a korábban megjelent kötetekre és publikációkra egyaránt jellemző ez a sokféleség. A négy ciklusba csoportosított versek számbeli eloszlása megközelítőleg azonos, kivéve a harmadik ciklust, amely egységesebb a többinél, és a többi ciklus 14–17 verséhez képest mindössze 10 verset számlál. Az első ciklus előre jelzi a teljes kötet poétikai arculatát. A Szentírásra való utalásokat, annak szövegét imitáló stílusjegyeket („Adjuk meg istennek, / ami istené, / a császárnak pedig, / ami a császáré, / mondá, / azzal feldobja / az arany sestertiust. / De az nem csendül vala / a templomkövezeten.” *Apokrif történetek / A mutatóvány*) kortárs, kevésbé emelkedett köznapi stílussal és humorral vegyíti: „A kisvárosi elit nem vegyül a néppel, [...] Amikor / megunod a naponta nyomtatott happy életérzést, / lejösz a követésükről” (*A kisvárosi elit*). „Elnézlek, ahogy alszol, szád szélén / mézédess nyál csorog, s bőröd alatt / felsejlik egy rettenetes reptilián” (*Az idegen*). Az idegen kultúrák megjelenítése és a földönkívüliek által benépesített föld képe egy apokaliptikus jövőben a kötet üde színtöltőit képezik: „új fajok népesítik / be a bolygót, mely valaha / az otthonunk volt, és nem marad / fenn rólunk semmi, ami / az ismeretlen nyelven hallgató / különös lényeket érdekelné [...] ekkor újraindítják / a letűnt korok itt felejtett fúrotornyait, / hogy belőlünk táplálkozzanak” (*Majd*). A második ciklusban legnagyobb arányban erős sodrású szövegek és szuggesztív, álomszerű képekből építkező versek kaptak helyet: „megölték / minden férfit, és nem kímélték a nőket, / de a gyerekeket sem, a sziklákról / csecsemők vére csorgott alá és felitta / a felperzselt mező” (*Az írástudó üldözése*). Ebben a ciklusban jelenik meg legtöbbször az előző kötetekből már ismert remete alakja is: „Fent akartam maradni a hegyen, / vadászva, gyűjtögetve, de hamar / híre ment, hogy egy fura szerzet / ücsörög barlangjában, ócska / gúnyája cafatokban lóg vézna testéről” (*A remete*). A negyedik ciklus tartalmi és formai szempontból is sokszínű. Ebben az első ciklushoz hasonlítható. Többek között összegez (*Intés*), tágabb történelmi kontextusba helyez (*A mókások, Jugó*), visszautal korábbi ciklusokra, és lezár (*Egészet út*). Formai sokszínűségét tekintve rövidebb-hosszabb szabadversek (*REM, Bakancslista...*) és kötöttebb, rímes darabok (*Pogány ének, Kreol búcsú, Egészet út...*), aposztrofikus (*Pogány énekek, Kreol búcsú...*), önmegszólító versek (*Parton innen, Hiába, Intés...*) is találhatóak benne.

A Nyírán Ferenc költészetére jellemző érzékletes, eleven és pontos képek az *Apokrif történetek*ben is szavatolják az olvasás örömét: „Kint eső veri a párkányt. / Kopog a bádóg, mint / koponyám falán bent / az üresség [...] Maradj velem, koboldok / között. Lángolj hidegen. / Full Moon. / Fool Night” (*Full Moon*); „Egy világháborús bomba. [...] Ötszáz kiló fel nem robbant / sunyi vas, fél tonna halál” (*Bomba*). További jellemzője ennek a lírának az önmagába visszatérés és ismétlés ciklusokon, köteteken átívelve vagy akár egy versen belül: „megáll / a kitárt ajtóban” (*Apokrif történetek / F. Kafka*); „megáll / a hídon szétnéz” (*Apokrif történetek / J. Attila*). Egy komplex példa az

Elhagyatva című versből, amely egy hasonlattal kezdődik: „Az udvar betonkockái között / fű és gyom türemlik elő, mint / öregember fülében-orrában / az őszülő szörcsomók.” A hasonlatot leírás követi, amely egy elhagyott faforgácsoló üzemet ábrázol, majd a vers ezt az öregség-hasonlattal bevezetett leírást az idős lírai énhez hasonlítja, a zárlat pedig az üzemre és a megszólítottra egyaránt érvényes lehet: „Ilyen lettél te is, még létezel, / vagy, de üzemszerű működésre / már képtelen. Ennél fogva / kifosztva és elhagyatva, végképp / feleslegesen bitorolva a helyet / a világ látható szegletén. Csak / a semmi visszhangzik benned”. A ciklikusság mellett a három kötetben átívelő haladás is megfigyelhető. Az *Apróságok*... az interperszonális viszonyokra helyezi a hangsúlyt, de megjelennek benne a *Kentaurban* dominánssá váló motívumok is. Pótor Barnabás a *Kentaur* harmadik ciklusának innovatív voltát emeli ki, és sérelmezi, hogy a további négy ciklus nem mutat fel poétikai megoldásaiban újat az *Apróságok*...-hoz képest. A recenzió megállapításai az *Apokrif történetek* esetében is érvényesek, a kötet nemcsak a *Kentaurhoz*, de az *Apróságok*...-hoz is visszanyúl, verseket játszát egymásra: „Ma megint érni össze két szemünk / Tekintet nem simogatni lágyan” [*Ma megint: Apróságok*...]; „Meghalni csöndben reggelig / Hold sütni hasunkra ágyon” [*Kreol búcsú: Apokrif történetek*]. A harmadik kötet fényében ezt a repetitív jelleget inkább lassú, folyton megakadó, vissza-visszaforuló haladásnak látom. Annak a mozgásnak a leképezéseként, amely során a figyelem egyik tárgyról a másik felé fordul, de a horizonton ott marad régi tárgya is.

Az *Apokrif történetek* esetében az elmúlás és végességtudat kötetbeli artikulációját a *Kentaur* utolsó verse megelőlegezte. Az *Apokrif történetek* versei az öregségtapasztalatot érzékenyen, több aspektusból megvilágítva ábrázolják. Az öregségtapasztalat része, hogy megváltozik a múlt–jelen–jövő viszonya, a múlt (és a jelen) felértékelődik [„Meg-megállva mélázol / múltadon. Mert megragadtál / az időben. Habár a jelent egyre jobban / élvezed. Milyen kár, hogy már csak / fél éved van hátra” *Flamingó*], a jövőre való nyitottság rovására: „Ezt nevezik / haladásnak. Vajon mi lesz itt / újabb ötven év múlva? Hogy fog / kinézni a környék? Amúgy meg / mit érdekel ez már téged” (*A ház*). Az elhallgatás a halállal egyenlő, s ez szorosan kapcsolódik a kötet legfontosabb referenciapontjaként megjelölt kánonhoz, a Szentíráshoz, ahol az Ószövetségben a halál, a *Seol* az a hely, ahol még Isten dicsőítésére sincs lehetőség. [Vö. Zsolt 88, 11–13; Zsolt 115, 17; és Wolff, Hans Walter: *Az Ószövetség antropológiája*, Harmat Kiadó, Budapest, 2003, 135.]. „Nem zeng a zsoltár nem zeng / állok összezárt szájjal / Uram csupán a föld reng / időnek térnek háttal” [*Pogány énekek*]; „nem tud úgy hallgatni már senki / ott a bakonyi temetőben, mint / nagyanyám, Fehér Anna” [*Ahogy*]. Az örökül hagyás, rendelkezés aktusa történhet a bölcsességirodalmat megidéző módon [*Intés*], vonatkozhat a halállal kapcsolatos, praktikus utasításokra: „Meglehet, az utolsó harmad / következik, hiszen több van / mögötted, mint előtted de, / akár holnap is legördülhet / a függöny, [...] jöjjön hát az utolsó felvonás, / csak a sebeidet rejtse el végre, / ne kérkedj velük, ne vérezz / a reflektorok előtt” [*Hagyd ezt abba*]; és megjelenhet ars poétikus gesztusként is: „Nem kell mindig nagyot mondani a versben, / tépni az inget, fellármázni az Istent” [*Egészlet üt*].

A Szentírás mellett József Attila költészete a kötet leggyakrabban hivatkozási pontja. Az *Apokrif történetek* a két korpuszt hasonló súllyal kezeli. Vegyesen idéz jelölten és jelöletlenül mindkét korpuszból, és mindkét szövegegyüttes hatása tetten érhető utalásrendszerében, nyelvhasználatában, gondolati alakzataiban. József Attila több

nagy versének megidézésén felül személyére való explicit utalás is történik [*Két arckép / J. Attila*].

Ezekon kívül is számos intertextuális utalás található a kötetben, amelyek közül több lábjegyzetként jelölt, de előfordul, hogy verssorok egyértelműsítenek utalásokat, mint például *A félkegyelmű* című vers utolsó két sora: „a kabát sok évvel azelőtt egy / Dosztojevszkij-darabban játszott”. Ez az előzékegyen attitűd nem korlátozódik az *Apokrif történetek* lapjaira. A harmadik ciklusban található *Levelek Junilkának 1-3.* sorozat címe a kötetben nem feloldott, de a szerző egy prózaközlésében a következőt olvashatjuk: „Drága Junilka! Talán egy éve, hogy Junilkának kezdtem magát szólítani. Van ebben némi plágium, hiszen könnyen asszociálhat az ember Hrabal *Levelek Áprilkának* című könyvére, és jobban belegondolva, már az írásom címét is loptam. Némi különbség abból adódik, hogy míg Áprilkának ez a valódi neve, vagyis April Clifford, a maga esetében a júniusi születési dátum adta az ötletet.” [*Levelek Junilkának [Első levél]*], *ÉS*, LXVI. évfolyam, 7. szám, 2022. február 18.] Ironikus gesztus a pár tucat idézet ilyen előzékegyen jelölése, miközben az egész kötetet átszövik az intertextuális utalások. A Nyírán-kötetben az olvasmányélmények reminiscenciái új minőségben olvadnak egységgé.

Nyírán Ferenc harmadik kötetének poétikája a költészet történetében időről időre felbukkanó, örök témákkal tud kortárs közegben, frissen, független módon foglalkozni, és képes ezeket bátran, biztosan és elegánsan kezelni. Az *Apokrif történetek* izgalmas, sodró lendületű versbeszéde kapcsolódik a megelőző kötetekhez, egyúttal előremutat egy gondolati, olykor a Szentírás bölcsességirodalmi kategóriáit megidéző versbeszéd felé. Teszi mindezt üdítő öniróniával és könnyedséggel. [*Napkút*]

KÁLDY SÁRA

• • • • •

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 10800 Ft, félévi 5400 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.